

Наукове періодичне видання

**УКРАЇНСЬКИЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГЧНИЙ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК**

Науковий журнал

12 (12) грудень 2017

Наукове періодичне видання

УКРАЇНСЬКИЙ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

Науковий журнал

12 (12) грудень 2017

Редактор, коректор – Навацький Р. П.
Верстка-дизайн – Калабухова С. Ю.

Відповіальність за підбір, точність наведених на сторінках журналу фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, несуть автори опублікованих матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих у журналі, дозволяється тільки за згодою автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 19871-9671 Р від 17.04.2013 р.
Засновник журналу: ГО «Львівська педагогічна спільнота»

© ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017
© Автори наукових статей, 2017
© Дизайн, Клінова С. М., 2017

ЗМІСТ

Апанасенко Ю.В., Головко В.Г., Ярошевська В.С. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	5
Балакіна Л.О., Лисенко Н.О., Ступина О.О., Поташна Ю.В., Юрченко О.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	11
Берегова Н.П., Савчук Т.В., Онофрійчук Б.В. ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОЇ ВАГІТНОСТІ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	20
Шеремет А.М., Бондаренко А.Г. РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІМ'Ї ЯК ОДИН ІЗ ПРИОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	24
Герасименко К.В. УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	28
Корнієнко В.І., Корнієнко Е.Г., Гордєєва О.В. РЕАЛІЇ СУЧASНОЇ ПЕДАГОГІКИ УКРАЇНИ.....	33
Кошель А.П., Мікрюкова В.Ю., Петровська М.В., Ткаченко П.О. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНІСТІ МАЙБУТньОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	38
Кошель В.М., Колянова В.А., Овчиннікова Н.В., Тополь Е.В. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	42
Кравченко О.Д. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ КОНФЛІКТІВ СУБ'ЄКТАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	47
Краєва О.А., Никитюк Т.М. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	52
Шеремет А.М., Лампіцька Т.В. ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ МАТЕРИНСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ.....	56
Дика Н.М., Микитенко В.О. ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	59
Нагорняк С.В. ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ПРАВОСВІДОМОСТІ	64

Краєва Оксана Анатоліївна

старший викладач кафедри практичної психології Інституту людини
Київського Університету імені Бориса Грінченка

Никитиuk Тетяна Миколаївна

студентка VI курсу магістратури Інституту людини
Київського Університету імені Бориса Грінченка

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

В статті розглянуто особливості психологічних механізмів особистісної тривожності, виокремлено чинники тривожності, встановлено прояв особистісної тривожності підлітків різних вікових груп, наголошено на відмінностях досліджуваного явища за гендерною ознакою. Крім вказаного, виявлено кореляційні зв'язки між теоретично-обґрунтованими чинниками особистісної тривожності, що засвідчило доцільність розробленої моделі, згідно якої, особистісна тривожність підлітка зумовлюється особистісними, адаптаційними та мотиваційними психологічними чинниками.

Ключові слова: *психологічні механізми; тривожність; особистісна тривожність; ситуативна тривожність; тривога.*

В статье рассмотрены особенности психологических механизмов личностной тревожности, выделены факторы тревожности, установлено проявление личностной тревожности подростков разных возрастных групп, отмечено различия исследуемого явления по гендерному признаку. Кроме указанного, обнаружено корреляционные связи между теоретически обоснованными факторами личностной тревожности, показано целесообразность разработанной модели психологических факторов личностной тревожности в подростковом возрасте, согласно которой, личностная тревожность подростка обусловлена личностными, адаптационными и мотивационными психологическими факторами.

Ключевые слова: *психологические механизмы; тревожность; личностная тревожность; ситуативная тревожность; тревога.*

In the article features of psychological mechanisms of personal anxiety are examined, anxiety factors are identified, the manifestation of personality anxiety of adolescents of different age groups is established, differences of the phenomenon under investigation are noted on the basis of gender. In addition, the correlation between theoretically grounded factors of personal anxiety was found, the expediency of the developed model of psychological factors of personal anxiety in adolescence was shown, according to which, the teen's personality anxiety is conditioned by personal, adaptive and motivational psychological factors.

Key words: Psychological mechanisms; anxiety; Personal anxiety; Situational anxiety; anxiety.

Актуальність. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що багатосторонність дослідження зазначеного явища в науці не охоплює всього спектру проблемних питань. Важливим фактором, що підсилює проблематику актуальності зреалізованого дослідження психологічних механізмів особистісної тривожності як властивості особистості є необхідність врахування її прояву та специфіки у віковій динаміці.

У зазначеному контексті на особливу увагу заслуговує підлітковий етап онтогенезу, оскільки саме він є періодом становлення та фіксації стійких психологічних властивостей особистості за рахунок подолання кризи ідентичності.

Досліджувана проблема полягає у відсутності своєчасної психологічної допомоги підліткам із неадекватним рівнем особистісної тривожності, що зберігає можливість зриву в наступному віковому періоді, коли новий досвід вступає в резонанс із тривогами, які не отримали певного відреагування на попередніх етапах розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічні особливості тривожності поряд із чинниками її формування в підлітковому віці вивчалися в працях Ю.В. Зайцева, Ю.В. Клепач, А.В. Мікляевої, П.В. Румянцевої, І.А. Ясточкіної та ін.

Увага вищевказаних дослідників зосереджувалась, головним чином, на внутрішніх чинниках тривожності, які в якості передумов для її формування розглядали, поруч із внутрішнім конфліктом, дисгармонійне самоставлення та соціально-психологічну дезадаптацію. Серед зовнішніх чинників досліджувалися порушення внутрішньосімейної взаємодії, низький соціально-економічний статус тощо.

Емпіричні дослідження в науковому дискурсі, що стосуються більшою мірою вивчення психологічних детермінант, проявів тривоги, тривожності, певних страхів, охоплюють поряд із підлітковим, переважно дошкільний та

молодший шкільний вік становлення особистості (Є. Калюжна, Н. Карпенко, Т. Ольховецька, Я. Омельченко, О. Скляренко, С. Ставицька, Н. Шевченко).

Наукові ж дослідження, що враховують саме специфіку навчання та виховання в загальноосвітніх закладах нового типу, є нечисленними, при цьому їх вибірку складають переважно представники підліткової спільноти, оскільки саме цей вік є найбільш психологічно уразливим щодо проявів особистісної тривожності, враховуючи перебіг та подолання кризи ідентичності вікового етапу.

Отже, **метою** статті є теоретичне обґрунтування й емпіричне дослідження зв'язку між проявами особистісної тривожності у підлітків різних вікових груп.

Виклад основного матеріалу. У психологічній літературі термін «тривожність» не має чіткого визначення. Це пов'язане із тим, що сама тривожність є багатозначною і стосується як стану особистості так і її риси.

Стійкі прояви тривожності прийнято називати особистісними і пов'язувати із наявністю в структурі особистості відповідної особистісної риси (так званої «особистісної тривожності»), як стійкої індивідуальної характеристики, що відображає схильність суб'єкта до певної тривоги, припускає наявність у нього тенденції сприймати достатньо широкий спектр ситуацій як загрозливих, реагуючи на кожну з них відповідною реакцією.

В якості схильності, особистісна тривожність активізується при сприйманні певних стимулів, які розцінюються як небезпечні, пов'язані із специфічними ситуаціями загрози престижу людини, її самооцінці та самоповазі.

В ракурсі досліджуваної проблематики, пропонуємо дотримуватися визначення Л. Анн, за якою особистісна тривожність – це схильність індивіда до переживання тривоги, яка є емоційним станом. Саме цей стан характеризується суб'єктивними відчуттями напруги, неспокою, похмурих передчувань, а з погляду фізіології – активацією вегетативної нервової системи. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію і може бути різним за інтенсивністю і динамічністю в часі.

Натепер існує замало ґрунтовних емпіричних досліджень стосовно впливу особистісної тривожності на розвиток особистості, хоча вперше його зустрічаємо з часів філософського узагальнення С. Кьеркегора, який вважав тривожність основним чинником, що визначає історію всього людського життя. Пізніше ця точка зору розвивалася у філософській парадигмі екзистенціалістів і психоаналітиків.

Сучасні дослідження тривожності більшою мірою спрямовані як на розрізненні ситуативної тривожності, пов'язаної із конкретною зовнішньою ситуацією, так і особистісної тривожності, що є стабільною властивістю особистості. Крім цього - на розробку методів її аналізу, в якості результату взаємодії особистості та її оточення.

У нашому науковому пошуку, приєднуємося до визначення Н.Є Аракелова, за яким тривожність – це багатозначний психологічний термін, що описує її як певний стан індивіда у конкретний момент часу, так і стійку властивість будь-якої людини.

Крім зазначеного, слід наголосити, що феномен тривожності має особистісну обумовленість і за направленістю свого вияву може виконувати як охоронні, мобілізуючі, так і дезорганізуючі функції. У випадках, коли рівень тривоги неадекватний ситуації, відбувається перенапруження регуляторних механізмів особистості, що, зазвичай, призводить до порушень поведінкової регуляції та її невідповідності ситуації.

Як вказувалося вище, з метою визначення прояву особистісної тривожності в підлітковому віці, наше емпіричне дослідження проводилося на базі двох груп, а саме учнів восьмих та десятих класів. Вибірка досліджуваних складала 100 осіб, розподіл відбувався за гендерною ознакою - 50 представників чоловічої статі, 50 – жіночої. Віковий інтервал охоплених респондентів - 14-17 років.

В процесі дослідження, нами було використано ряд психодіагностичних методик, таких як: методика діагностики самооцінки рівня тривожності Спілбергера-Ханіна, методика діагностики рівня шкільної тривожності

Філліпса, методика дослідження особистості FPI (Фрайбургський багатофакторний особистісний опитувальник).

Отримані психодіагностичні дані показали, що за результатами методики діагностики рівня шкільної тривожності Філліпса, серед 50-ти учнів 8-го класу 9 мають високий рівень тривожності. В решти учнів високого рівня загальної тривожності виявлено не було. Натомість, серед вибірки учнів 10 класів видзначено, що 23 з них мають високий рівень тривожності. В решти 18 виявлено підвищений рівень тривожності, у 9 - низький.

Зазначені вище дані підтвердили результати за наступною проведеною методикою діагностики самооцінки рівня тривожності Спілбергера-Ханіна в 10-х класах, серед яких переважає наявність підлітків з високим рівнем тривожності (ситуативна 64%, особистісна - 70%). Натоміст, серед підлітків восьмих класів переважає помірний та низький рівень тривожності.

За результатами Фрайбургського багатофакторного особистісного опитувальника – FPI, в ході нашого дослідження, виявлено підвищений рівень тривожності підлітків 10 класів за шкалами «невротичність», «реактивна агресивність», «відкритість», «емоційна лабільність» та «маскулінність-фемінність». Серед підлітків 8 класів, з отриманих результатів методики, зазначені вище показники рівня тривожності знаходяться в нормі, окрім показника «емоційної лабільності», який показав високий результат.

Аналіз кореляційних зв'язків між шкалами застосованих методик та виокремленими нами чинниками особистісної тривожності, вказав на існування достатньої кількості прямих кореляційних зв'язків між досліджуваними явищами. Так, нам вдалося виявити позитивний кореляційний зв'язок у хлопців, на високому рівні значимості ($p \leq 0,1$) зі спонтанною агресивністю, роздратованістю, сором'яливістю та за шкалою «маскулінність-фемінність». Приблизно такий же, позитивний кореляційний зв'язок було виявлено й у дівчат. Так само, як і у хлопців, сором'яливість та фемінність корелює з тривожністю. Те ж саме стосується оберненого статистично значущого

взаємозв'язку з урівноваженістю. Втім, на відміну від хлопців, припускаємо, що у дівчат тривожність може бути зумовлена невротичністю особистості.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Отже, в процесі еміпіричного дослідження було визначено, що особистісна тривожність є невід'ємним фактором розвитку особистості, що визначає характер її адаптивної активності. Фіксуючись в структурі особистісних властивостей, наприкінці підліткового періоду, тривожність стабілізується на індивідуальному рівні інтенсивності. Стабілізація особистісної тривожності в підлітковому віці на індивідуальному рівні інтенсивності детермінується й підтримується ступенем самоактивізації. Особистісна тривожність у підлітковому віці як індикатор варіативності індивідуальної перспективи виконує функцію адаптаційної самоактивізації, доцільність, спрямованість і результативність якої виступають критеріями (найбільш репрезентативними якісними характеристиками) ефективності особистісного функціонування.

Домінантою мотиваційної сфери підлітків, представленої потребами, мотивами, очікуваннями, ціннісними пріоритетами, прагненнями, цілями, виступає настанова на учбові та професійні досягнення. Специфіка мотиваційного домінування у підлітків із контрастними рівнями особистісної тривожності визначається кількісною та змістовою відмінністю результатів, якими вони оперують.

Так, підлітки з високим рівнем особистісної тривожності переважно орієнтовані на особистісний розвиток і самореалізацію, спілкування й задоволення потреби афіліації, самовдосконалення, соціальну та вікову нормалізацію.

Помірно тривожні підлітки локалізують свої інтенції у матеріальній сфері, прагнуть розваг, самореалізації та самовдосконалення, потребують спілкування та афіліації.

Підлітки з низьким рівнем тривожності керуються настановою на спілкування, самовдосконалення, альтруїстичними мотивами, прагненнями самореалізації, матеріальними інтересами і потребою соціальної нормалізації.

Функціональний механізм тривожності реалізується за рахунок його взаємозв'язку структурних елементів: акцептації мети, об'єктивування Я-зусиль, оцінювання результату.

В результаті проведеного дослідження, спираючись на виявлені високі показники особистісної тривожності у підлітків 10-х класів, нами було розроблено практичні рекомендації щодо подолання неадекватного рівня особистісної тривожності. Окрім того, у роботі наведено психологічні рекомендації батькам щодо формування адекватної самооцінки підлітків.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо у розробці корекційної програми з подолання високого рівня особистісної тривожності в підлітковому віці.

Література

1. Краєва О. А. Проблема кризи ідентичності в період нормативної кризи підліткового віку / О.А. Краєва // Педагогічний процес: теорія і практика, № 1 (56), 2016 С. 46-50.
2. Ставицька С. О. Прояв та подолання особистісної тривожності у школярів. / С. О. Ставицька // Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 2. (МО України, НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ, 1998). - С. 168-173.